

GROTE OF SINT-LAURENSKERK ROTTERDAM

CANTATEDIENST

ZONDAG 16 MAART 2025

19:00 UUR

JOHANN SEBASTIAN BACH

WIE SCHÖN LEUCHTET DER MORGENSTERN BWV 1

ANTON BRUCKNER

AVE MARIA

LIVESTREAM VIA: WWW.LAURENSVOCAAL.NL

Wij gaan staan

Bemoediging Onze hulp in de Naam van de Heer,
Die hemel en aarde gemaakt heeft.

Drempelgebed Heer onze God,
Vergeef ons al wat wij misdeden,
En laat ons weer in vrede leven,
Door Christus onze Heer,
Amen.

Lied Psalm 122

1 Cantorij

1. Hoe sprong mijn hart hoog op in mij,
toen men mij zei - de: 'Gord u aan
om naar des HE - REN huis te gaan!
Kom ga met ons en doe als wij!'
Je - ru - za - lem, dat ik be - min,
wij tre - den u - we poor - ten in,
u, Gods - stad, mo - gen wij ont - moe - ten!
Je - ru - za - lem, van ver aan - schouwd,
wel saam - ge - voegd en wel - ge - bouwd,
o scho - ne ste - de, die wij groe - ten.

2 Gemeente

Hoe zijn de stammen opgegaan!
Hier gingen ons de voeten voor
der pelgrims, die de Heer verloor,
hier, waar uw heil'ge muren staan!
Jeruzalem, dat ik bemin,
wij treden uwe poorten in

naar 's Heren woord, om zijns naams ere!
Zo is het Israël gezegd;
hier zijn de zetels van het recht,
de troon, waar David zal regeren!

3 Allen

Bidt heil toe aan dit Vredesoord;
dat die u mint bevredigd zij,
dat vrede in uw wallen zij,
gezegend zij uw muur en poort!
Jeruzalem, dat ik bemin,
wij treden uwe poorten in
om u met vrede te ontmoeten!
Om al mijn broeders binnen u,
om 's Heren tempel wil ik u,
o stad van God, met vrede groeten.

Wij gaan zitten

Gebed

Schriftlezing Lukas 1, vers 26-38

Aankondiging van de geboorte van Jezus

26 In de zesde maand zond God de engel Gabriël naar de stad Nazaret in Galilea, 27 naar een meisje dat was uitgehuwelijkt aan een man die Jozef heette, een afstammeling van David. Ze heette Maria en ze was nog maagd. 28 Gabriël ging haar huis binnen en zei: 'Gegroet Maria, je bent begenadigd, de Heer is met je.' 29 Ze schrok hevig bij het horen van zijn woorden en vroeg zich af wat die begroeting te betekenen had. 30 Maar de engel zei tegen haar: 'Wees niet bang, Maria, God heeft je zijn gunst geschonken. 31 Luister, je zult zwanger worden en een zoon baren, en je moet Hem Jezus noemen. 32 Hij zal een groot man worden en Zoon van de Allerhoogste worden genoemd, en God, de Heer, zal Hem de troon van zijn vader David geven. 33 Tot in eeuwigheid zal Hij koning zijn over het volk van Jakob, en aan zijn koningschap zal geen einde komen.' 34 Maria vroeg aan de engel: 'Hoe zal dat gebeuren? Ik heb immers nog geen gemeenschap met een man.' 35 De engel antwoordde: 'De heilige Geest zal over je komen en de kracht van de Allerhoogste zal je als een schaduw overdekken. Daarom zal het kind dat geboren wordt, heilig worden genoemd en Zoon van God. 36 Luister, ook je familielid Elisabet is zwanger van een zoon, ondanks haar hoge leeftijd. Ze is nu, ook al hield men haar voor onvruchtbaar, in de zesde maand van haar zwangerschap, 37 want voor God is niets onmogelijk.' 38 Maria zei: 'De Heer wil ik dienen: laat er met mij gebeuren wat u hebt gezegd.' Daarna liet de engel haar weer alleen.

Vertaling: De Nieuwe Bijbelvertaling 2021

Ave Maria gratia plena
 Dominus tecum, Benedicta tu in mulieribus
 et benedictus fructus ventris tui, Jesus.
 Sancta Maria, mater Dei, ora pro nobis peccatoribus,
 nunc et in hora mortis nostrae. Amen.

*Wees gegroet, Maria, vol van genade.
 De Heer zij met u, gezegend zijt gij onder alle vrouwen
 en gezegend is de vrucht van uw schoot, Jezus.
 Heilige Maria, Moeder Gods, bid voor ons, zondaars,
 nu en in het uur van onze dood. Amen.*

Overdenking

Inzameling der gaven

De opbrengst van deze rondgang is bestemd voor diaconie en kerkrentmeesters. In de collecte bij de uitgang wordt uw speciale gift gevraagd voor de aan deze Cantatedienst verbonden kosten (zie pagina 9 van deze liturgie voor meer informatie).

Orgelspel

Lied

Lied 740

1 Cantorij

1. Ma - ri - a heeft ont - van - gen
 de Geest, een blij be - richt.
 Gods woord is haar ver - lan - gen,
 zij weet zich op - ge - richt.
 De vrucht, ver-trouw-de vreem-de,
 groeit stil - aan in haar schoot.
 Zij baart en wordt ont - heem-de,
 redt Je - zus van de dood.

2 Gemeente

Zij ziet de jongen weggaan,
Hij zoekt een nieuw verband.
Zij zal niet in de weg staan,
zij schaart zich aan de kant
van dwaze, sterke moeders,
zo kwetsbaar in hun kind,
die toch de hoop behoeden,
dat kostbaar leven wint.

3 Cantorij

Die boodschap van nieuw leven,
de redding van de mens,
dat woord door God gegeven,
een wrede, zoete wens.
Daar hangt Hij, roept zijn Vader;
de hemel zwijgt, kleurt zwart.
Hij sterft en zij komt nader,
een zwaard doorsteekt haar hart.

4 Gemeente

De moeder draagt het lichaam
van haar verloren kind,
het kind dat zij het licht gaf
en hier zijn einde vindt.
Zij wiegt hem in haar armen,
ze laat hem niet meer los.
Ze kan hem niet meer warmen,
een koud en bitter lot.

5 Allen

Geslagen zijn Maria,
de vrienden dof en dicht.
Maar daar is, alleluja,
de redder van nieuw licht.
Hij wenst hun allen vrede,
zendt hen met vrede uit.
God heeft voor ons gestreden,
Maria zingt en juicht.

1. Koor

**Wie schön leuchtet der Morgenstern
Voll Gnad und Wahrheit von dem Herrn,
Die süße Wurzel Jesse!
Du Sohn David aus Jakobs Stamm,
Mein König und mein Bräutigam,
Hast mir mein Herz besessen,
Lieblich,
Freundlich,
Schön und herrlich, groß und ehrlich, reich von Gaben,
Hoch und sehr prächtig erhaben.**

2. Recitativ Tenor

Du wahrer Gottes und Marien Sohn,
Du König derer Auserwählten,
Wie süß ist uns dies Lebenswort,
Nach dem die ersten Väter schon
So Jahr' als Tage zählten,
Das Gabriel mit Freuden dort
In Bethlehem verheißen!
O Süßigkeit, o Himmelsbrot!
Das weder Grab, Gefahr, noch Tod
Aus unsern Herzen reißen.

3. Aria Sopraan

Erfüllet, ihr himmlischen göttlichen Flammen,
Die nach euch verlangende gläubige Brust!
Die Seelen empfinden die kräftigsten Triebe
Der brünstigsten Liebe
Und schmecken auf Erden die himmlische Lust.

4. Recitativ Bas

Ein irdscher Glanz, ein leiblich Licht
Rührt meine Seele nicht;
Ein Freudenschein ist mir von Gott entstanden,
Denn ein vollkommnes Gut,
Des Heilands Leib und Blut,
Ist zur Erquickung da.
So muss uns ja
Der überreiche Segen,
Der uns von Ewigkeit bestimmt
Und unser Glaube zu sich nimmt,
Zum Dank und Preis bewegen.

5. Aria Tenor

Unser Mund und Ton der Saiten
Sollen dir
Für und für
Dank und Opfer zubereiten.
Herz und Sinnen sind erhoben,
Lebenslang
Mit Gesang,
Großer König, dich zu loben.

6. Koraal

**Wie bin ich doch so herzlich froh,
Dass mein Schatz ist das A und O,
Der Anfang und das Ende;
Er wird mich doch zu seinem Preis
Aufnehmen in das Paradeis,
Des klopf ich in die Hände.
Amen!
Amen!
Komm, du schöne Freudenkrone, bleib nicht lange,
Deiner wart ich mit Verlangen.**

Gebed

Stil gebed

Onze Vader

Wij gaan staan

Zending en zegen

aan deze dienst werkten mee

Bobbie Blommesteijn *sopraan*
Adrian Fernandes *tenor*
Guyon Mingelen *bas*
Laurensorkest
Laurenscontorij
Hayo Boerema *orgel*
Wiecher Mandemaker *dirigent*
Ds. Joas van der Schoot *voorganger*

volgende cantatedienst

Palmzondag 13 april 2025, 10:30 uur deel I, 13:30 uur deel II

Johann Sebastian Bach (1685-1750)

Matthäus-Passion BWV 244

Bernard Loonen *tenor (Evangelist)*

Jan Douwes *bas (Jezus)*

Martha Bosch *sopraan*

Wies de Greef *alt*

Jeroen de Vaal *tenor*

Wiard Witholt *bas*

Kinder- en jeugdkoor Young Voices

Laurensorkest

Laurenscontorij

Hayo Boerema *orgel*

Wiecher Mandemaker *dirigent*

Ds. Harold Schorren *voorganger*

Onze Matthäus is anders dan andere uitvoeringen in het land: vrij toegankelijk voor jong en oud, in een monumentale kerk, als onderdeel van een kerkdienst op Palmzondag, met momenten waarop je zelf kunt meezingen.

Wie een stoel heeft geadopteerd om deze uitvoering te ondersteunen, wordt verzocht zich tussen 09:45 en 10:10u te melden bij de infostand. Naast rij 3 t/m 10 zijn op rij 1 enkele stoelen gereserveerd, voor dienstdoende kerkenraadsleden en de dirigent.

volgende muzikale vespers

zondag 23 maart 2025, 19:00 uur

‘Oog in oog’

Met muziek van o.a. Arvo Pärt en J.S. Bach

Hayo Boerema *orgel*

Simon Dubbeld *klarinet*

Ds. Joas van der Schoot *voorganger*

volgende evensong

zondag 6 april 2025, 19:00 uur

Laurens Ensemble

Hayo Boerema *orgel*

Mirjam van den Hoek *dirigent*

Ds. Jennifer Pridmore *voorganger*

belangrijke mededeling

Laurens Vocaal is voor de organisatie van de cantatediensten afhankelijk van particuliere giften en subsidies van diverse instanties. Wij vragen voor deze cantatedienst uw vrijwillige gift aan de uitgang. Een cantatedienst kost gemiddeld € 11000.

Om uit de kosten te komen is een bijdrage van gemiddeld € 40 per bezoeker nodig! Wilt u uw gift voor deze cantatedienst liever overmaken? Dat kan op Iban nummer NL93 ABNA 0640755666, t.n.v. Stichting Laurens Vocaal te Rotterdam.

U kunt nu ook direct geven via Tikkie. Zo werkt het: Open de camera-app van uw mobiel (of gebruik uw Tikkie-app of QR-scanner). Richt uw camera op onderstaande QR-code. De code wordt automatisch gescand.

De Stichting Laurens Vocaal Rotterdam is een culturele ANBI. Alvast bedankt voor uw royale bijdrage!

Toelichting

J.S. Bach – Wie schön leuchtet der Morgenstern BWV 1

Cantate voor het feest van Maria-Boodschap

Het feest van Maria-Boodschap is op 25 maart, het is één van de elf Maria-feesten die successievelijk in de Rooms-Katholieke kerk zijn ingevoerd. Het bijbelgedeelte waar het feest op teruggaat is Lucas 1: 26-38, de vertelling over de aankondiging van Jezus' geboorte door de aartsengel Gabriel aan Maria. De datum van 25 maart spreekt, wanneer we deze verbinden met 25 december, voor zich.

Annunciatie

In de beeldende kunst spreekt men in dit verband van de Annunciatie (Annuntiatio is het Latijnse woord voor 'aankondiging'). In sommige Middeleeuwse afbeeldingen ziet men de Annunciatie naast de kruisiging weergegeven. Misschien is het een aanwijzing dat het in de afbeelding niet alléén om Maria gaat, maar ook om één van de hoofdmomenten van de christelijke leer. Hoe dit ook zij, de voorbeelden van afbeeldingen van de Annunciatie uit de Middeleeuwen en uit latere tijd zijn van een indrukwekkende schoonheid. Zij vinden in de literatuur hun equivalent bijvoorbeeld in Dante's 'De Goddelijke Komedie', in het 'Paradijs', canto 32. Hier volgen enkele terzinen:

Toen zong een engel, dalend: "Wees gegroet,
Maria, vol genade!" en hij spreidde
Zijn brede vleugels in Haar stralengloed.

"Wie is de engel die daar zo bevlogen
Zo gloeiend als een fakkel, zijn gezicht
Gewend houdt naar Haar vorstelijke ogen?"

Zo heb ik tot mijn leraar¹ mij gericht
Die, als de morgenster aan zonnestralen
Zijn glans ontleende aan Maria's licht.

"Die engel" zo begon hij te verhalen
"Is om zijn kracht en gratie hooggeschat
God heeft hem naar de aarde laten dalen,

Waar hij Maria heeft verkondigd dat
De Zoon van God Haar schoot had uitverkoren
Om zich te hullen in ons aarden vat." ²

De schriftlezing waarop deze voorstellingen teruggaan zal in protestantse kringen in de regel in de adventtijd gelezen worden, niet als onderdeel van een Maria-feest. In Bachs tijd lag dat bij de Lutheranen anders. Zij kenden al een lange en eerbiedwaardige traditie van het feest van de Annunciatie, dat ze 'Mariae Verkündigung' noemden, en waarvoor Bach dus in 1725 zijn cantate 'Wie schön leuchtet der Morgenstern' BWV 1 componeerde.

Luther had in 1523 de meeste Maria-feesten afgeschaft. Een paar wilde hij behouden. Naast 'Annuntiatio' ook 'Purificatio'. Dit feest, dat gehouden wordt op 2 februari, is oorspronkelijk een Christus-feest, waarbij herdacht werd dat Jezus na veertig dagen werd opgedragen in de tempel; de zuivering - purificatio - van Maria had geen overwicht in de liturgische viering. In de Rooms-Katholieke traditie staat dit feest bekend als 'Maria Lichtmis'.

Ook wilde Luther 'Visitatio' behouden. Hierbij stond het bezoek - visitatio - van Maria aan Elisabeth centraal (Lucas 1, 39 vv). Dit tafereel is ons zeer bekend door het lied dat Maria dan aanheft: 'Mijn ziel maakt groot de Heer' – Magnificat.

Wat geldt voor de schilderingen van de Annunciatie in beeldende kunst en dichtkunst geldt ook voor Bachs cantate: deze is, mede door de instrumentatie, van

¹ Dante's leraar is hier Bernard van Clairveaux (12^e eeuw)

² Dante Alighieri (1265-1321) – 'La Divina Comedia'; vertaling: Ike Cialona en Peter Verstegen

een indrukwekkende schoonheid en pracht. Het hele werk is doortrokken van een schaduwloze vreugde.

Cantate

Er is een andere cantate die vaak op Maria-Boodschap werd uitgevoerd: cantate "Himmelskönig, sei Willkommen" BWV 182. Deze cantate werd echter ook uitgevoerd op Palmzondag wanneer deze zondag samenviel met 25 maart. Het feest van Maria-Boodschap was namelijk de enige dag in de vastentijd dat er meerstemmige muziek mocht klinken. Op de overige zondagen van de veertigdagentijd was dat niet toegestaan (de zogenaamde 'tempus clausum'), zodat we voor deze zondagen dus ook geen cantates van Bach hebben.

Het lied dat ten grondslag ligt aan BWV 1 is natuurlijk vanzelfsprekend 'Wie schön leuchtet der Morgenstern', veel gezongen in de Epifanie-tijd (Feest van de verschijning van de Heer), maar ook bij het feest van Maria - verkondiging.

Het lied van de Morgenster (Liedboek gezang 518) van Philipp Nicolai (1556-1608) staat in de Middeleeuwse mystieke traditie, met Bernard van Clairveaux op de achtergrond. Een geestelijk bruiloftslied noemde Nicolai het: Jezus als de Bruidegom en de gelovige ziel als de Bruid. De beelden en de ontleningen aan het Hooglied en het Nieuwe Testament tuimelen over elkaar heen. Extatische taal van een predikant-dichter die temidden van een verschrikkelijke pestepidemie uiting geeft aan een bijna niet te beschrijven vreugde, en daardoor naar eigen zeggen overeind bleef!

De instrumentatie van de cantate doet denken aan cantate BWV 65: 'Sie werden aus Saba alle kommen'.

Ook nu twee hoorns, twee hobo's en strijkers. Maar in plaats van de blokfluiten uit BWV 65 horen we nu twee concerterende violen. De briljante figuraties die zij laten horen zijn wellicht illustratie van de Morgenster.

Bach componeerde een koraalcantate omdat hij zich niet alleen aan de tekst, maar ook aan Nicolai's melodie hield, en hoe!

De cantate opent met een schitterende koraalfantasie, waarbij de melodie (cantus firmus) in de sopraan ligt, gesteund door de eerste hoorn. De overige stemmen, in imitatie-contrapunt, ontlene hun materiaal aan de cantus firmus. Door de afwisseling forte - piano, soli - tutti, heeft het openingskoor grote verwantschap met het Concerto Grosso. Bovendien is er grote gelijkens met Bachs eerste Brandenburgs Concert, dat ongeveer dezelfde bezetting heeft, en bovendien in dezelfde toonsoort staat. De twaalf/achtste maat draagt niet weinig bij aan het feestelijk / dansante karakter van dit openingskoor.

De tweede aria (no. 5), waarin de vijfde en zesde strofe van Nicolais lied door de onbekende librettist zijn samengebracht, heeft eveneens het karakter van een dans. Ook nu weer opvallende concerterende partijen van twee soloviolen tegenover het tutti van de overige strijkers. Bach laat hier geen blazers meespelen, omdat de tekst spreekt van 'Ton der Saiten', de 'klank van snaren', en dat zijn strijkinstrumenten. Door het dansante vrolijke karakter van deze aria en de afwisseling solo - tutti wordt een verbinding gelegd met het openingskoor.

De eerste aria (no. 2), waarin de librettist de derde strofe van het lied geparafraseerd heeft, is opvallend door haar lichtheid; dat is onder meer het effect van het pizzicato van de continuopartij.

Het slotkoraal met de oorspronkelijke tekst van Nicolais lied is bijzonder vanwege de partij die Bach aan de tweede hoorn heeft gegeven. Deze speelt een geheel zelfstandige partij, maar blijft daarbij vaak onder de melodie in de sopraan, die door de eerste hoorn wordt gesteund.

Wat ook hier weer treft is dit: deze hele cantate is weer een schitterend voorbeeld van hoe Bach de mystieke extase a.h.w. belichaamde in zijn compositie, zonder zich te onttrekken aan de gangbare, in zijn tijd gebruikelijke compositorische procedés. Het bijzondere bij hem is altijd weer de **wijze waarop** hij het 'gewone' hanteerde!

Barend Schuurman

toelichting bij de Cantatedienst op 21 maart 2004

A. Bruckner – Ave Maria

Vandaag voeren we Bach's cantate *Wie schön leuchtet der Morgenstern* uit. Dat zal velen wellicht bevreemden omdat we in de protestantse kerk dit lied vooral zingen in de Epifanie tijd. Het is echter ook het lied dat past bij de Annuntiatio, de aankondiging van de geboorte van Jezus. Dit feest wordt gevierd op 25 maart, 9 maanden voor de eerste kerstdag. Omdat voor deze zondag, de tweede van de veertigdagentijd, geen cantate is geschreven kwam ik tot de keuze van *Wie schön leuchtet der Morgenstern*. In de toelichting van Barend Schuurman lezen we al dat Luther de meeste Maria-feesten had afgeschaft maar Annunciatio en Visitatio had behouden.

Dat bracht mij op de keuze van het Ave Maria van Bruckner in welke tekst zowel Annunciatio als Visitatio een plek kregen. Uit de aankondiging van de geboorte vinden we in het *Ave Maria* de tekst van Lucas 1 vers 28 terug; Gegroet Maria, je bent begenadigd, de Heer is met je (Annuntiatio), als de tekst van Lucas 1 vers 42; De meest gezegende ben je van alle vrouwen, en gezegend is de vrucht van je schoot! (Visitatio). De tekst gaat dan verder met een gebed tot Maria voor ons zondaars, nu en in het uur van onze dood. Met de keuze van lied 740 als gemeentezang komt een prachtige eenheid tot stand.

Bruckner toonzette de tekst van het Ave Maria meerdere malen. De zevenstemmige koorversie die we vanavond uitvoeren ontstond in 1861. De vrouwenstemmen zijn verdeeld over 3 partijen, de mannen over 4 partijen. In het begin wisselen die vocale blokken elkaar af. Je hoort hier een beetje de organist Bruckner die voor meerdere manualen en registers zijn klankblokken schrijft. Als de naam Jezus klinkt ontstaat voor het eerst de volledige tuttklank van het koor. Prachtig zijn de aandachtspauzes tussen het driemaal noemen van de naam Jezus. Tot dit moment in de compositie wisselden de klankblokken van vrouwen- en mannenstemmen elkaar. De structuur is eenvoudig homofoon maar de zettingen zijn van grote schoonheid. Vanaf het moment dat het gebed zich tot Maria richt; Sancta Maria, mater Dei, schuift Bruckner de klankblokken over elkaar heen en creëert zo een ongelofelijke intensiteit. De dynamiek groeit naar het maximum en de koorklank ompant meer dan drie octaven! Na deze dramatische aanroep van Maria verstillt de muziek bij het gebed voor ons zondaars.

Zonder een noot te veel te schrijven, in een redelijk eenvoudige stijl, componeert Bruckner een vocaal juweel dat zangers en luisteraars diep weet je raken.

Wiecher Mandemaker